

Sygn. akt II PK 65/16

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 20 czerwca 2017 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Jolanta Frańczak (przewodniczący)

SSN Dawid Miąsik (sprawozdawca)

SSN Piotr Prusinowski

w sprawie z powództwa J. K.
przeciwko C. Poland Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością w W.
o nakazanie,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń
Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 20 czerwca 2017 r.,
skargi kasacyjnej strony pozwanej od wyroku Sądu Okręgowego w G.
z dnia 18 września 2015 r.,

- 1. oddala skargę kasacyjną,**
- 2. zasądza od pozwanego na rzecz powoda kwotę 1200 (tysiąc dwieście) złotych tytułem zwrotu kosztów zastępstwa procesowego w postępowaniu kasacyjnym.**

UZASADNIENIE

J. K. (powód) wniósł pozew o zasądzenie od C. Poland Sp. z o.o. (pozwany) 17.748,45 zł tytułem naruszenia przepisów o wypowiedzeniu umowy o pracę,

nakazanie pozwanemu złożenia oświadczenia woli o akceptacji wniosku powoda o wykup środków zgromadzonych w funduszu kapitałowym prowadzonym przez TU Allianz Życie Polska S.A. (ubezpieczyciel) oraz o zasądzenie kosztów procesu oraz wydanie mu umowy o pracę, który to wniosek powód ostatecznie cofnął pismem z 28 września 2013 r.

W odpowiedzi na pozew pozwany wniosł o oddalenie powództwa i zasądzenie kosztów zastępstwa procesowego.

Wyrokiem z 6 marca 2015 r., Sąd Rejonowy umorzył postępowanie w zakresie cofnięcia powództwa, oddalił powództwo o odszkodowanie, nakazał pozwanemu złożenie oświadczenia woli o akceptacji wniosku powoda o wykup środków zgromadzonych na funduszu kapitałowym prowadzonym przez ubezpieczyciela i obciążył pozwanego kosztami postępowania.

W przedmiocie żądania powoda o nakazanie pozwanemu złożenia oświadczenia woli o akceptacji wniosku powoda o wykup środków zgromadzonych w funduszu kapitałowym ubezpieczyciela Sąd Rejonowy uznał je za zasadne.

Sąd pierwszej instancji zauważył, że zgodnie z § 9 pkt 2 Ogólnych Warunków Ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem gwarancyjnym (OWU) ubezpieczony jest uprawniony do złożenia wniosku o wykup ubezpieczenia z rachunku A, na który składki są odprowadzane przez pracodawcę, jednakże wniosek ten jest skuteczny dopiero po akceptacji ubezpieczającego (pracodawcy). W ocenie Sądu Rejonowego, z uwagi na fakt, iż środki odprowadzane są przez pracodawcę na rzecz konkretnego pracownika powód w pewnym sensie je wypracował, co oznacza, że pozwany nie może odmówić akceptacji wniosku powoda o wykup środków tylko dlatego, że nie ma przepisu OWU, nakładającego na pozwanego taki obowiązek. Odmowa pozwanego jest w tych okolicznościach nie tylko sprzeczna z zasadami współżycia społecznego, ale także z dobrymi obyczajami.

Pozwany, co zauważył Sąd Rejonowy, nie przedstawił żadnego racjonalnego argumentu wskazującego na logiczne powody odmowy. Sąd pierwszej instancji stwierdził przy tym, że to z art. 354 k.c. wynikają kryteria oceny sposobu wykonania zobowiązania, które to kryteria odwołują się do reguł pozaprawnych, aby zapewnić wykonanie zobowiązania w sposób, który nie tylko zapewni wierzycielowi

osiągnięcie zamierzonego przez niego celu, i tym samym zaspokojenie jego interesu, ale realizacja ta nastąpi z uwzględnieniem także innych aspektów, zwłaszcza etycznych. Wynikający z art. 354 k.c. wymóg wykonania zobowiązania zgodnie z kryterium celu społeczno-gospodarczego rozumiany jest jako nakaz takiego postępowania dłużnika, które nie tylko formalnie będzie odpowiadało jego obowiązkom, lecz rzeczywiście doprowadzi do osiągnięcia celu, dla którego zobowiązanie zostało stworzone, czyli do zaspokojenia interesu wierzyciela. W tym kontekście Sąd Rejonowy uznał, że pozwany nie mógł, tylko z uwagi na swoje subiektywne odczucia, arbitralnie odmówić pracownikowi pomocy w realizacji wykupu środków zgromadzonych na koncie pracownika, gdyż zachowanie takie jest sprzeczne z zasadami współżycia społecznego i dobrymi obyczajami, które nakazują dotrzymywać zawartych umów i lojalnie współpracować z drugą stroną dla osiągnięcia społeczno-gospodarczego celu zobowiązania.

Apelację od powyższego wyroku wniósł pozwany, zaskarżając go w części obejmującej zobowiązanie pozwanego do złożenia oświadczenia woli o akceptacji wniosku powoda o wykup środków zgromadzonych na funduszu kapitałowym oraz obciążającej pozwanego kosztami postępowania. W odpowiedzi na apelację powód wniósł o jej oddalenie w całości oraz zasądzenie kosztów postępowania, w tym kosztów zastępstwa procesowego.

Wyrokiem z 18 września 2015 r., Sąd Okręgowy oddalił apelację pozwanego i obciążył go kosztami postępowania.

Sąd Okręgowy stwierdził, że w istocie żaden przepis OWU nie nakładał na pracodawcę obowiązku wyrażenia zgody na wykup przez pracownika środków zgromadzonych na koncie A funduszu kapitałowego, co jednakże nie oznacza, że pozwany nie był zobowiązany do takiego zachowania.

W ocenie Sądu Okręgowego umowa zawarta z ubezpieczycielem była umową trójstronną, co prowadzi do wniosku, że w powstałym w skutek jej zawarcia stosunku prawnym status dłużnika posiadał pozwany. To właśnie pozwany był zobowiązany do przekazywania środków na konto A funduszu kapitałowego, co dodatkowo przesądza o fakcie, że podstawą implikującą powyższy obowiązek był właśnie stosunek zobowiązaniowy. Niezależnie natomiast od mechanizmu przekazywania środków na poszczególne konta funduszu kapitałowego

zgromadzone na nim środki z uwagi na fakt, że właścicielem funduszu jest powód, stanowią należny mu przychód. Zdaniem Sądu drugiej instancji żądanie powoda dotyczące wyrażenia zgody na wykup środków zgromadzonych na funduszu kapitałowym, w świetle zasad współzycia społecznego oraz obowiązku dążenia do osiągnięcia społeczno - gospodarczego celu istniejącego zobowiązania, które to dyspozycje wynikają bezpośredni z art. 354 k.c., jest w pełni uzasadnione. Sąd Okręgowy podkreślił ponadto, że z uwagi na fakt, iż zgromadzone na rachunku funduszu kapitałowego środki stanowiły przychód powoda, to niewyrażenie zgody na ich wykup i związane z tym konsekwencje, w postaci zablokowania środków do czasu wskazanego przez pozwanego lub powiększenia środków zgromadzonych na kontach innych ubezpieczonych, generowało dla powoda negatywne skutki. W ocenie Sądu Okręgowego zachowanie pozwanego, który najpierw godzi się na przekazywanie środków na konto A funduszu kapitałowego, a następnie uniemożliwia ich wykup stanowi zachowanie sprzeczne z zasadami współzycia społecznego oraz uniemożliwia osiągnięcie społeczno-gospodarczego celu istniejącego zobowiązania.

Sąd drugiej instancji uznał także, że niezasadny jest zarzut naruszenia art. 354 § 1 k.c., gdyż Sąd Rejonowy jako podstawę istniejącego zobowiązania wskazał umowę pomiędzy powodem, pozwanym i ubezpieczycielem, a nie ww. przepis. W tej sytuacji pozwany był jedną ze stron istniejącego zobowiązania (dłużnikiem), zaś powód był wierzycielem. Powód mógł więc domagać się by pozwany zachował się w odpowiedni sposób, pozwany zaś był zobowiązany spełnić przedmiotowe świadczenie.

Skargę kasacyjną od powyższego wyroku Sądu Okręgowego wniósł pozwany, zaskarżając go w całości i wnosząc o jego uchylenie i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Okręgowemu, z pozostawieniem temu Sądowi rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego. Ewentualnie pozwany wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości oraz jego zmianę przez oddalenie powództwa i zasądzenie od powoda na rzecz pozwanego kosztów procesu za wszystkie instancje.

Pozwany zarzucił zaskarżonemu wyrokowi naruszenie prawa materialnego, tj.: 1) art. 56 k.c. w zw. z art. 353¹ k.c. i art. 353 k.c. oraz art. 65 § 2 k.c. przez ich

niewłaściwe zastosowanie i przyjęcie, że pomimo iż żaden z przepisów OWU nie nakłada na pozwanego obowiązku wyrażenia zgody na wcześniejszy wykup przez pracownika środków zgromadzonych na koncie A funduszu kapitałowego, to jednak takie zobowiązanie po stronie pozwanego wynikał z zasad współżycia społecznego, podczas gdy takie rozumienie neguje cel dobrowolnego pracowniczego ubezpieczenia emerytalnego i nie odpowiada optymalnemu aksjologicznemu wzorcowi zachowań dla przedmiotowej sprawy. Jak ustalił Sąd Okręgowy umowa nie nakładała na pracodawcę obowiązku wyrażenia zgody na wcześniejszy wykup przez pracownika środków zgromadzonych na osobistym koncie emerytalnym, a pomimo tego Sąd drugiej instancji takie zobowiązanie wywiódł z samej fakty związania się strony umową zawartą pomiędzy powodem, pozwanym a ubezpieczycielem, której integralną częścią były przedłożone w niniejszej sprawie i dopuszczone jako dowód w postępowaniu OWU oraz warunki ogólne określone w dokumencie Ubezpieczenia Pracownicze w C. Polska (dalej OWU C.). Celem przedmiotowej umowy ubezpieczenia z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym było natomiast zgromadzenie środków mających stanowić rodzaj dodatkowego zabezpieczenia emerytalnego powoda, a zatem środków, które miały być wypłacone do dyspozycji powoda najwcześniej na 5 lat przed osiągnięciem wieku emerytalnego lub w związku z przejściem powoda na rentę. Z uwagi na fakt, iż z treści wskazanej umowy żadne takie zobowiązanie nie wynikało Sąd *ad quem* musiał zastosować art. 56, albowiem jest to jedyna zawarta w kodeksie cywilnym norma prawna pozwalająca na wykreowanie zobowiązania niezależnie od czynnika woli stron. Na tle art. 56 k.c. rolą zasad współżycia społecznego jest uzupełnienie obrazu woli stron (ich zamiarów) w zakresie, w jakim strony nie doprecyzowały oczekiwanych skutków i w jakim nie uzupełniają ich dyspozytywne przepisy ustawy. W żadnym razie nie powinno to jednak prowadzić do deformacji treści lub celu czynności prawnej, do której doprowadziło w przedmiotowej sprawie rozstrzygnięcie Sądu Okręgowego, sprowadzające program pracowniczego funduszu emerytalnego do poziomu lokaty bankowej, dzięki której pracownik odkłada część wynagrodzenia i którą to część może niezwłocznie wypłacić z chwilą zakończenia stosunku pracy; 2) art. 354 § 1 k.c. przez jego błędną wykładnię i przyjęcie, że art. 354 § 1 k.c. stanowi źródło zobowiązania do wyrażenia zgody na

wcześniejszy wykup ubezpieczenia emerytalnego, podczas gdy art. 354 § 1 k.c. określa jedynie sposób wykonania już istniejącego zobowiązania. Jak wskazał Sąd drugiej instancji: Wbrew stanowisku prezentowanemu w apelacji, w uzasadnieniu wyroku Sąd pierwszej instancji szczegółowo wyjaśnił na jakiej normie prawa materialnego oparł się, ustalając istnienie po stronie pracodawcy obowiązku wyrażenia zgody na wykup środków zgromadzonych na koncie zawierającym składki finansowane przez pracodawcę. Sąd Rejonowy w sposób precyzyjny wskazał bowiem, że powyższe wynika z treści art. 354 k.c., który określa sposób wykonywania zobowiązania, tj. reguły, które powinien respektować zarówno wierzyciel, jak i dłużnik. Tym samym, w świetle przyjęcia przez Sąd Okręgowy ustaleń faktycznych Sądu pierwszej instancji za własne, a także oddalenia wszystkich apelacyjnych zarzutów naruszenia prawa materialnego podniesionych przez pozwanego, naruszony został art. 354 § 1 k.c.; ewentualnie pozwany zarzucił naruszenie 3) art. 354 § 1 k.c. przez jego błędną wykładnię, a ściślej rzecz ujmując przez błędne ustalenie treści pojęcia „celu społeczno-gospodarczego” i w konsekwencji mylne zastosowanie przepisu. Sąd drugiej instancji niewłaściwie przyjął, iż zachowanie pracodawcy, który najpierw godzi się przekazywać określone środki na konto A, by następnie uniemożliwić ich wykup stanowi zachowanie stojące w sprzeczności z zasadami współżycia społecznego, jak również uniemożliwia osiągnięcie celu społeczno-gospodarczego istniejącego zobowiązania. Taka wykładnia jest jednak błędna. Specyfiką dobrowolnego emerytalnego ubezpieczenia pracowniczego jest bowiem zapewnienie pracownikowi wypłat pieniężnych w wieku emerytalnym, które nie mogą być utożsamiane z lokatą lub krótkoterminowymi instrumentami finansowymi. Przyjęcie istnienia obowiązku do wyrażenia przez pozwanego zgody na wcześniejszy wykup środków zgromadzonych w funduszu (w przypadku powoda wykupu w wieku 43 lat) stoi w sprzeczności z celem społeczno-gospodarczym takiego ubezpieczenia.

W odpowiedzi na skargę kasacyjną pozwanego powód wniósł o jej oddalenie oraz zasądzenie kosztów postępowania kasacyjnego, w tym kosztów zastępstwa procesowego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna okazała się niezasadna.

Wolą pozwanego, skarga kasacyjna zawiera podstawę prawa materialnego, która wymierzona jest w rozstrzygnięcie podjęte w zaskarżonym wyroku ze względu na tę argumentację zawartą w uzasadnieniu, która odnosi się do podstawy prawnej wykorzystanej przez Sąd drugiej instancji do wykreowania obowiązku złożenia przez pozwanego oświadczenia woli o takiej treści, jaką sformułował Sąd pierwszej instancji.

Choć w tym zakresie można podzielić argumenty skargi kasacyjnej, Sąd Najwyższy po zapoznaniu się przy rozpoznawaniu jej zarzutów z treścią ogólnych warunków umowy ubezpieczenia, w ramach której zostały zgromadzone środki pieniężne, o które chodzi w niniejszej sprawie, uznał, że zaskarżony wyrok odpowiada prawu. Na wstępie należy zwrócić uwagę, że nieczytelne i nieprzejrzyste dla przeciętnego pracownika ogólne warunki umowy ubezpieczenia, o którą chodzi w niniejszej sprawie, odnoszą się do umowy grupowego ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym. Przedmiotem umowy jest ubezpieczenie, w zakresie rozszerzonym, życia ubezpieczonego – pracownika pozwanego (OWU indeks GZ FI 04, karta 83 i n.). Objęcie ubezpieczonego ochroną wymaga złożenia przez niego stosownego oświadczenia woli (deklaracja przystąpienia). Zgodnie z treścią OWU, za osoby objęte odpowiedzialnością zakładu ubezpieczeń, pozwany (jako ubezpieczający) uiszcza składkę inwestycyjną. Ze składek wpłacanych przez ubezpieczającego na rzecz ubezpieczonego tworzy się fundusze. W ramach każdego funduszu prowadzone są dwa imienne rejestry: A i B. Na rejestrze A dla danego ubezpieczonego (pracownika) ewidencjonowane są składki inwestycyjne pochodzące ze środków ubezpieczającego (pracodawcy). Umowa zawierana jest na czas nieokreślony. Odpowiedzialność ubezpieczyciela wygasa z chwilą zajścia zdarzenia ubezpieczeniowego, zaakceptowania wniosku o całkowity wykup, wygaśnięcia odpowiedzialności z innego powodu niż ukończenie 65 roku życia wystąpienia ubezpieczonego z umowy ubezpieczenia.

Zgodnie z § 9 ust. 3 OWU, ubezpieczony może dokonać wykupu ubezpieczenia z rachunku A w czasie trwania umowy tylko po uzyskaniu pisemnej

akceptacji wykupu przez ubezpieczającego pracodawcę. Z kolei w razie ustania stosunku pracy, jeżeli ubezpieczony nie uzyska oświadczenia woli ubezpieczającego o zgodzie na wykup całkowity, to jednostki uczestnictwa z rachunku A mogą - zgodnie z dowolnym wskazaniem ubezpieczającego - powiększyć liczbę jednostek uczestnictwa na rachunkach pozostałych ubezpieczonych albo zostać zablokowane na rachunku A na czas określony.

Sąd Najwyższy uznał, że w opisanym powyżej stosunku prawnym, łączącym zakład ubezpieczeń, pracodawcę (pozwanego) i pracownika (powoda), przewidziane jest źródło obowiązku złożenia przez pozwanego oświadczenia woli w przedmiocie zgody na tzw. wykup środków zgromadzonych na indywidualnym rachunku pracownika. Wynika ono z § 9 ust. 3 oraz § 9 ust. 15 OWU. Ponieważ nie określono przesłanek i okoliczności, od których zależy ostateczna treść oświadczenia woli pracodawcy, Sąd drugiej instancji mógł odwołać się do zasad współżycia społecznego celem weryfikacji, czy odmowa złożenia oświadczenia woli o treści żądanej przez powoda była zasadna, skoro w stanie faktycznym niniejszej sprawy zaszła potrzeba uzupełnienia luki w treści tego złożonego stosunku prawnego. Stwierdzenie istnienia takiej podstawy prawnej dla obowiązku złożenia przez powoda oświadczenia woli, czyni wszystkie zarzuty skargi bezzasadnymi (art. 56 k.c. w zw. z art. 353¹ k.c. i art. 353 k.c. oraz art. 65 § 2 k.c. a także samodzielnie powołanego art. 354 § 1 k.c.).

Rozstrzygnięcie Sądu Najwyższego byłoby inne, gdyby same ogólne warunki umowy ubezpieczenia precyzowały - w sposób zrozumiały dla pracownika - kiedy pracodawca wyraża albo nie wyraża zgody na wykup jednostek uczestnictwa z rachunku A, bądź gdyby u pozwanego pracodawcy obowiązywał regulamin określający zasady składania tego rodzaju oświadczenia woli. Dozwolone byłoby nawet ograniczenie albo wyłączenie możliwości wykupu wspomnianych jednostek w zależności od okoliczności rozwiązania stosunku pracy z pozwanym. Sąd Najwyższy dostrzega bowiem potrzebę i potencjał wykorzystywania tego rodzaju dobrowolnych świadczeń ze strony pracodawcy na rzecz pracowników do motywowania ich do jak najlepszego wykonywania obowiązków oraz kreowania odpowiednich relacji na linii pracodawca-pracownik w kontekście zabezpieczenia interesów majątkowych pracownika po jego wycofaniu się z rynku pracy.

Jednocześnie, Sąd Najwyższy stwierdza, że nie można interpretować i stosować przepisów prawa pracy, prawa cywilnego oraz ogólnych warunków umowy ubezpieczenia na niekorzyść pracownika-konsumenta, gdy Sądy mają do czynienia z produktami finansowymi zapewniającymi pracownikom dość iluzoryczną ochronę przed ryzykiem starości. Nie ulega wątpliwości, że treść umowy ubezpieczenia grupowego zapewniała pracownikom pozwanego (a faktycznie osobom uposażonym) pewien poziom ochrony na wypadek śmierci w trakcie trwania ochrony ubezpieczeniowej. Jednakże w niniejszej sprawie, realizacja komponentu ochrony emerytalnej (w postaci gromadzenia finansowanych ze środków powoda jednostek uczestnictwa w funduszach ubezpieczeniowych i możliwości ich wykorzystania przez ubezpieczonego pracownika) została faktycznie pozostawiona swobodnemu uznaniu pozwanego, gdyż nawet w przypadku przejścia na emeryturę i rozwiązania z tego powodu stosunku pracy, to od decyzji pozwanego zależało, czy pracownik będzie mógł otrzymać środki zgromadzone na jego indywidualnym, imiennym, rachunku (§ 9 ust. 15 OWU).

Mając powyższe na względzie, Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji, rozstrzygając o kosztach zgodnie z art. 98 § 1 k.p.c. w związku z § 13 ust. 4 pkt 2 w związku z § 6 pkt 5) rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu (Dz.U. z 2013 r., poz. 461).